

sheksen mukaan demokraattisen kehityksen jatkumisen sen sijaan, että maat säilyvät vallassa olevien eliittien hallitsemina manipuloituina demokratioina. Myös Euroopan unionin Venäjä-politiikka kaipaa parantamista jo sen vuoksi, että sekä Ukrainassa että Valko-Venäjällä valtaosa taloudellisista resursseista on venäläisessä omistuksessa.

Łódźin yliopiston sosiologian laitoksen professori Paweł Starosta tarkasteli alustuksessaan kansalaisyhteiskunnan tilaa Puolassa. Analyysinsä taustaksi professori Starosta vertaili klassisia tulkintoja kansalaisyhteiskunnan käsitteestä — Hegelin, Marxin ja Gramscin. Näiden pohjalta Starosta määritteli käsitteeseen sisältyvät kolme ulottuvuutta: rakenteellisen, normatiivisen ja persoonallisen. Rakenteellinen ulottuvuus sisältää talouden, valtion ja ”luonnollisten yhteisöjen” väliin sijoittuvan julkisen sfäärin, jossa kansalaisyhteiskunta toimii. Persoonallisessa ulottuvuudessa korostuvat osallistuminen sosiaaliseen toimintaan sekä persoonallisuuden psykologinen orientatio, ja viimein normatiivisessa ulottuvuudessa kriteerinä on demokration normien hyväksymisen laajuus kansalaisten keskuudessa. Empiiristen analyysien valossa näyttää siltä, ettei kansalaisyhteiskunta Puolassa ole kovinkaan hyvin kehittynyt millään ulottuvuudella, esimerkiksi osallistuminen sosiaaliseen toimintaan on vähentynyt merkittävästi 1990-luvun aikana.

Olellainen osa päivien toimintaa ovat työryhmät, joista useimmat kokoontuivat molempina päivinä. Työryhmiä oli kuusi, joihin osallistui kaikkiaan runsaat 40 henkeä. Suurimmat ryhmät olivat paikallisyhteisöjen muutosta, sosiaalisen sukupuolen tematiikkaa sekä ympäristökysymyksiä käsittelevät ryhmät.

Paikallisyhteisöjen muutosta käsittelevässä ryhmässä kuultiin kahdeksan esitystä. Riitta Kosonen esitteli tutkimustaan, jossa selvitetään venäläisessä markkinataloudessa ilmenevien moninaisten hybridien (kuten vaihtokauppa) syntyä ja tehokkuutta Viipurissa. Minna Piipponen tarkasteli esitelmässään Pitkärannan sellutehtaan tapauksen avulla työpaikan roolia ja tehtaan työntekijöiden arkielämän sosiaalisia suhteita tehdasyhteisössä. Joan Löfgren esitteli tänä keväänä käynnistyvän *Managerial Strategies, Social Capital and Trust among Russian Enterprises* -projektin teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia. Kyseessä on hanke, jossa surveykyselyn ja kvalitatiivisten haastattelujen perusteella analysoidaan sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen pääoman merkitystä venäläisten yritysten menestyksen ja toimintastrategioiden kannalta. Paweł Starosta esitteli vertailevaa tutkimustaan poliittisesta osallistumisesta Venäjällä, Puolassa, Bulgariassa ja Kanadassa. Hänen mukaansa tuloksista muodostuu neljä toisistaan eroavaa tyyppiä vieraantuneisuuden ja poliittisen osallistumisaktiivisuuden mukaan: 1. autonominen, 2. haastava; 3. ulkoisesti mobilisoitunut ja 4. apaattinen. Vastaajien jakautumista eri kategorioihin selittävät

parhaiten koulutus, tulot ja kotitalouden tyyppi.

Raija-Liisa Kämäräinen tarkasteli köyhyyttä ja toimeentuloa etelävirolaisessa kunnassa tehdyn kyselyn perusteella. Tulokset vahvistavat muualta saatua kuvaa köyhyyden profiileista: köyhyys koskettaa erityisesti yksinhuoltajia, huonosti koulutettuja ja vanhuksia. Tulotaso ei myöskään ole sidoksissa koulutukseen sinänsä, vaan sukupuoli määrittää tuloja enemmän kuin koulutustaso. Ilkka Alanen ja Jouko Nikula tarkastelivat omissa alustuksissaan ”perheviljelmäprojektin” epäonnistumisen syitä ja maaseudun kehitysprosessesseja Baltian maissa (Alanen) ja Venäjällä (Nikula). Yleinen ongelma on ollut usko ns. luonnollisiin kehitysprosesseihin, joissa perheviljelmä rakenne luonnostaan korvaa ei-luonnollisen kollektiivirakenteen. Yritysreformit niin maaseudulla kuin kaupungeissa edellyttävät onnistuakseen olemassa olevaa ja toimivaa institutionaalista perustaa. Baltian ja Venäjän kehitystiet eroavat toisistaan siinä, että kun Baltiassa on pyritty kehittämään erikoistunutta tuotantoa, Venäjällä päästrategiana on ollut monialaistuminen sekä suuryritysten ja palstaviljelmien rinnakkain olon säilyminen.

Jouko Nikula

Puolan ja Suomen rajamaat

Tampereen yliopiston slaavilaisen filologian laitos järjesti 7.-8.4.2003 puolalais-suomalaisen seminaarin *Borderlands: What does it mean for Poland and Finland?* Seminaarissa käsiteltiin Suomen ja Puolan raja-alueisiin liittyvää tematiikkaa kirjallisuuden, historian ja kansatieteen kautta. Puolalaiset osallistujat tulivat Wrocławin ja Opolen yliopistois-

ta Lounais-Puolasta. Suomen raja-alueista käsiteltiin esityksissä Karjalaa ja Petsamo. Puolassa raja-alue-tematiikka liikkui useammilla raja-alueilla, ei pelkästään itäisellä. Puolan toisen maailmansodan jälkeiset rajamuutokset jättivät Puolan kansantasavallan ja nykyisen Puolan tasavallan ulkopuolelle suuret alueet, jotka nykyisin kuuluvat Liettu-

aan, Valko-Venäjään ja Ukrainaan. Puolaan taas liitettiin lännessä Saksalle kuuluneita alueita, kun raja piirrettiin kulkemaan Oder-Neisse-jokia pitkin. Näiltä Puolassa *Takaisin saaduksi maiksi* kutsuilla alueilta joutui saksalainen väestö muuttamaan Saksaan, ja tilalle muuttivat idän menetyiltä alueilta tai Puolan tuhoutuista kaupungeista, mm. Varsovas-ta, tulleet repatriantit.

Puola samoin kuin Suomikin näkee olevansa rajamaa idän ja lännen välillä kuuluen kulttuuri-sesti länteen. Luovutettuihin alueisiin idässä liittyy kansallisessa tietoisuudessa samantapaisia piirteitä: juuri ne ovat olleet idän ja lännen kohtauspaikkoja; Karjalaa Kalevalan syntypaikkana on pidetty suomalaisuuden kehtona, samoin menetetyt itäalueet eli *Kresy* ovat tärkeä elementti puolalaisen identiteetin muodostumisessa.

Pekka Hakamies kertoi tutkimusprojektistaan, jossa kartoitetaan uuden kulttuurin muodostumista paikassa, jossa vanha infrastruktuuri on jäljellä, mutta sen luonet asukkaat lähteneet. Karjalan Kannaksella Räisälässä ja Itä-Karjalan tasavallassa Lahdenpohjassa tekemissään haastattelututkimuksissa hän on tutkinut kylien nykyisten venäläisten asukkaiden sopeutumista ja sitä, miten he ovat tulkinneet ympäristön merkkejä muodostaessaan suhdettaan paikan suomalaiseen menneisyyteen. Hakamies tutkii kulttuurin muodostusta etsimällä vastausta mm. kysymyksiin: Mitä nyt kylissä asuvat ajattelevat entisistä asukkaista? Mikä on heidän kuvansa suomalaisista? Mitä säilynyt suomalainen nimistö heille merkitsee? Hakamies tarkasteli esityksessään uutta venäjänkielistä — lähinnä kolmesta aihepiiristä otettua: neuvosto-ideologiasta, sotasankareista tai luonnosta – paikannimistöä sekä sitä, miten suomalaista nimistöä säilyi ja miten sitä mukautettiin

venäläiseen kieliasuun.

Marcin Wodzinski pohti raja-alueen merkitystä juutalaiselle identiteetille. Rajamaa-käsite Puolassa on vuosisatojen mittaan muuttunut useita kertoja rajojen muuttuessa ja valtion välillä lakatessa olemasta. Eritoten juutalaisille rajan käsite on merkinnyt eri asioita kuin puolalaisille. Juutalaiset olivat joskus ”prisons of the borderland”, sillä rajojen ja valtiollisen aseman muuttuessa heitä saattoivat koskea monenlaiset asuinpaikkaan liittyvät kiellet ja määräykset, jotka määräsivät heidät asumaan tiettyjen rajojen ulko- tai sisäpuolella. Varhaisia juutalaiskeskuksia olivat olleet lännen ja etelän suuret kaupungit, mutta jo 1600-luvulla suurin osa juutalaisista asui silloisen Puolan kaakkoisosissa, nykyisen Ukrainan alueella. Juutalaisille rajamaa merkitsi marginaalisoitumista.

Rajamaa-tematiikkaan suomalaisessa kirjallisuudessa liittyy Juhani Niemen esitys Petsamos-ta ja Erno Paasilinnan Petsamo-muistoista. Päivi Paloposki käsittelee yhteistä suomalais-puolalaista menetettyjen kotiseutujen problematiikkaa. Hän pohti Anja Kaurasen välittämää kuvaa siirtolaisvanhempien lasten suhtautumisesta vanhempien perinteesen ja sen merkityksestä heidän rakentaessaan identiteettiään verraten sitä puolalaisiin vastaavan ikäpolven kirjailijoiden teksteihin, joissa käsitellään Puolan menetyiltä itäalueilta siirtyneiden perheiden sodan jälkeen syntyneen sukupolven näkökulmasta.

Tärkeä osa puolalaista raja-alueutkimusta on läntisten raja-alueiden ja niiden saksalaisen ja puolalaisen kulttuurin kohtaamisen tutkimus. Petteri Höglund esitteli saksankielisen, Sleesiassa syntyneen ja Saksassa kuolleen kirjailijan, Horst Bienekin tetralogian, joka käsittelee puolalais-saksalaisen kohtaamisen erilaisia aspekteja Ylä-Sleesiassa. Krys-

tyna Kossakowsa-Jarosoz on tutkinut Sleesia-kuvaa ja sleesialaista identiteettiä puolalaisen kirjallisuuden valossa, samoin kuin Mieczyslaw Inglot, joka esitteli sitä yhden sleesialaisen kirjailijan, Jan Zachariasiewiczin, tuotannossa. Dorota Michulka pohti käsitteitä *isänmaa* ja *kotimaa*. Hänen kohteenaan oli Galitsia, joka vuosina 1867-1918 oli autonominen osa Itävalta-Unkaria. Michulka on tutkinut Galitsian koulujen välittämää ja muovamaa kuvaa puolalaisuudesta ja isänmaallisuudesta. Hän käsittelee aihetta koulujen oppikirjoihin valittuja puolalaisen, romantiikan ajan kirjallisuuden tekstien perusteella.

1990-luvun Puolassa rajamaa-tematiikka on yhä ajankohtainen. Wojciech Browarny esitteli kirjallisuus- ja kulttuurilehtiä, joita syntyi vuoden 1989 järjestelmänmuutoksen jälkeen ympäri Puolaa purkamaan edellisten vuosikymmenien isoihin kaupunkiin keskittyneen kirjallisuuselämän rakenteita. Rajamaa-tematiikka nousi yhdeksi kirjallisuuden ja kulttuurin valtavrakiksi 90-luvulla reaktion Puolan kansantasavallan homogeeniseen etniseen ja kulttuuriseen diskurssiin. Kirjallisuus alkoi tuoda esiin socialistisessa Puolassa vaiettua etnisten vähemmistöjen historiaa mm. kaivamalla esiin Pohjois- ja Länsi-Puolan saksalaisten kaupunkien historiaa. Osa tätä reaktiota olivat myös nämä kirjallisuus- ja kulttuurilehdet, jotka ovat edistäneet kulttuurienvälisiä kanssakäymistä eri etnisten ja sosiaalisten ryhmien välillä.

Vaikka seminaarin nimessä ollut kysymys raja-alueiden merkityksestä Suomessa ja Puolassa ei varsinaisesti selvinnytkään, tuli selväksi että raja-alueiden problematiikka on luonteeltaan kuitenkin universaalialia ja tuottaa samantyyppisiä tutkimuskysymyksiä.

Päivi Paloposki